

РЕПУБЛИКА ГЪРЦИЯ
СВЕЩЕН СИНОД
НА ЕЛАДСКАТА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА

Специална синодална комисия по биоетика

Основни тези по етиката на трансплантациите
(10.12.1999 год.)

I. Основни принципи

1). Църквата приема трансплантациите, както и всичко друго, свързано със здравето на човека и борбата му със смъртта, с особена симпатия, разбиране и чувство за неговата сериозност. Тя разбира и измерението на проблема и възможностите, съдържащи се в трансплантациите, както и огромния ѝ дълг пред обществото, пред медицинската практика, пред реципиентите, а и пред евентуалните донори. Църквата и на реципиента иска да помогне, но трябва да уважава и донорът.

2). Критерият на църковната етика по въпроса за трансплантациите, както и по всеки друг проблем, е духовен. Ако нещо вреди на душата или омаловажава духовните ценности, Църквата безрезервно го отхвърля. И напротив, ако дадено научно постижение е съвместимо с богословското ѝ предание, с нейното учение и опит, тя посреща това гениално откритие с дръзновението на духовното ѝ новаторство. Този подход нито има връзка с рационалната схоластика, нито отстъпва пред политически цели, нито се съобразява със секуларизацията.

3). Всяко нещо, надхвърлящо егоизма и еснафщината и свързващо хората във връзка на взаимност и общение; всяко нещо, което доказва превъзходството на духовния живот пред биологичното оцеляване, се защитава и поддържа от Църквата. Но Църквата приема с уважение и особена чувствителност тайнството на живота и смъртта, както и на психотелесното единство на човека.

II. Специални принципи

4). Трансплантациите преобразяват драмата на реципиента в надежда за живот. Църквата би могла в своето човеколюбие да ги благослови, но с безусловната предпоставка, че при процедурата на трансплантация се защитава съзнанието на донора и не се нарушават духовните ценности.

5). Всяка логика на приемане на трансплантациите от Църквата има три основни пункта:

а) Църквата съзнава хуманния си дълг спрямо реципиента, който иска да живее,

но вижда себе си по-скоро в ролята на защитник на донора, който може свободно да даде. По никаква причина и по никакъв начин Църквата няма заради нуждата от оцеляване на реципиента да пожертва уважението към донора. Целта не е преживявянето на реципиента, целта е донорът да даде.

Реципиентът приема смъртно тяло – донорът дарява, движен от безсмъртната си душа. Колкото по-висша е душата от тялото, толкова по-голяма е духовната полза на донора от биологичната изгода на реципиента, защото “по-блажено е да се дава, нежели да се взима” (Деяния 20:35);

б) Даряването на орган задължително трябва да съдържа “съзнателното съгласие” на донора, тоест донорът трябва в съзнание, свободно и непринудено да се е съгласил със взимането на органите му, ако случайно по някаква причина изпадне в мозъчна смърт. Донорът винаги трябва да действа като дарител, и

в) Църквата може да приеме трансплантациите единствено в атмосфера на обич, взаимност, понякога и на саможертвен порив, излизане от оковите на егоизма и еснафщината ни, и никога няма да ги приеме като изражение на логиката на алчността и користолюбието, отчуждаваща дарителя от неговия дар.

Трансплантациите се разглеждат като причина на предаване на живот на някои хора, главно обаче те са възможност за вливане на духовност в обществото.

III. Ролята на медицината

б) Лекарят се грижи за възстановяването или подобряването на здравето на човека и респективно за продължаването на неговия живот. Богословието не възпрепятства медицината в това ѝ усилие, но не пренебрегва и въпроса за относителността на усилието. Същевременно богословието налага и определени предпоставки за правилното развитие на нейната практика. Тези предпоставки са две:

- а) уважението към личността и
- б) ползата на ближния.

7) Медицинската наука и медицинските изследвания в рамките на медицинските и биоетични деонтологични правила също защитават принципа, че човекът е личност. Лекарите трябва да действат със смирение и дълбоко съзнание, че са Божии инструменти за служение към човека.

IV. Възможността за даряване на органи

8) Животът е дар Божий, който ни е даден, не за да го живеем в егоизъм и ламтеж за богатство, а за да бъде до такава степен наше притежание, че да можем докрай да го отдаваме с обич. Най-добрият начин за връщането му на Бога е да го дарим на ближния с любов. “Няма да се спасите по друг начин освен чрез ближния” (св. Макарий Египетски).

9) Мисълта и желанието да дадеш от себе си са духовната основа на църковната етика по въпроса за трансплантациите. Апостолското слово “Любовта познахме по това, че Той положи за нас душата Си: и ние сме длъжни да полагаме душите си за братята” (I Иоан 3:16) разрешава всяка дилема за това, че даряването на живот, и следователно даряването на тяло, не е практика на самоубийство или евтаназия, а могат да бъдат израз на онази “голяма любов”, за която говори самият Господ при предаване на последните Му заръки към Неговите ученици “Никой няма любов по-голяма от тая, да положи душата си за своите приятели” (Иоан 15:13). Даряването на живот е голямото – даряването на органи е благословеното по-малко. Гореизложените цитати от Свещеното Писание преместват етичния проблем от схоластичното определяне на мозъчната смърт в уважение на свободния израз на самостоятелността.

10) В случай, че някой е заявил желание да дари органите си и при факта, че мозъчната смърт не е тъждествена с окончателното отделяне на душата от тялото, заедно с органите си той ще дари и своя живот. Това негово действие няма да е само елемент на дарение, а и на саможертва.

11) Църквата благоприятства и окуражава даряването на един от двойните ни органи (бъбреците) или на тъкани (кожа, костен мозък, кръв) от живи дарители.

V. За мозъчната смърт

12) Църквата уважава и се доверява на медицинските изследвания и клиничната практика. Поради това, дори и да не е компетентната институция, би могла да приеме единодушното международно мнение, че мозъчната смърт е тъждествена с необратимия биологичен край на човека.

Мозъчната смърт е факт на окончателно и необратимо преустановяване на мозъчните функции и състояние на пълна загуба на сетивност и съзнание. При него дишането се поддържа само механично и прекъсването на техническото поддържане води до почти незабавно прекратяване на сърдечната дейност.

13) Това, което всъщност върши изкуственото поддържане на дишането, е, че временно възпира разпадането на тялото, но не и отделянето на душата от него.

14) Мозъчната смърт непременно трябва да се разграничава от вегетативното състояние на организма – обикновено наричано “клинична смърт”. При него мозъчният ствол работи и в повечето случаи не е необходимо изкуствено поддържане.

15) Тъй като винаги съществува опасността – за щастие само в изолирани случаи – от невнимание, грешки и дори опорочаване на смъртта, Църквата заедно с мнозинството от лекарския и болничен персонал и компетентните

обществени власти изисква да се гарантира точното спазване на международно приетите критерии за диагностициране на мозъчната смърт. Поради това:

а) необходимо е достоверно и ясно констатиране на причините на мозъчната смърт;

б) потвърждаването на мозъчната смърт трябва да се извършва от експертна комисия, която да няма никаква връзка на зависимост от екипите за трансплантации и на основата на съществуващи клинични и лабораторни критерии;

в) критериите на мозъчната смърт няма да са задоволителни, ако са само клинични. Към тях трябва да се прибавят и лабораторни (компютърна томография и електроенцефалограма), така че да се потвърди в максимално възможна степен не само прекратяването на функциите на мозъчния ствол, а и на мозъчната кора. Ако няма видима причина на мозъчно увреждане, трябва да се повторят изследванията за по-сигурно потвърждение, дори и ако това закъснение води до загуба на органите;

г) биохимичните изследвания трябва да се извършат преди установяването на мозъчната смърт и те да показват физиологични стойности (не само урея или електролитни смущения). Също така, за да се провери мозъчната смърт, трябва да са изминали поне 24 часа от първия момент на настъпването ѝ.

16) Проверката дали някой е донор (тоест дали има съгласие) трябва да стане след окончателната диагноза на мозъчната смърт, така че тя да е в максимално възможна степен безпристрастна и обективна.

17) Според всичко гореизложено даряването на органи от донори в мозъчна смърт, както и трезвото и съзнателно съгласие на здрав човек да дари някой свой орган на страдащия си събрат, като акт на алтруизъм и обич, е в съгласие с учението и мнението на нашата Църква.

VI. За съзнателното и подразбираното съгласие

18) Даряването предполага “съзнателното съгласие” на дарителя за това, което се върши. Всяко нещо, което “подразбира” волята му, е намеса в неговата самостоятелност и е невъзможно да бъде прието.

19) “Съзнателното съгласие” е действие на себеотрицание и любов, свързващо донора с факта на смъртта му, който може да се случи по трагичен начин и в относително млада възраст. Също така то съдържа добродетелта на безкористността, на отказване от естествените права, на доверие и на загриженост за другите, на себеотдаване и на отърсване от житейската еснафщина.

20) Църквата, възпитавайки у християните своята етика за трансплантациите, сигурно е спомогнала за осигуряването на донори и е допринесла за оцеляването на немалко хора (съобразно с количеството на успешните

трансплантационни интервенции). Като залага на предпоставката за съзнателно съгласие, тя се обръща не само към актуалните, но и към потенциалните донори.

Донорът може да почувства морално удовлетворение от своето дарение, но главната му морална полза е в даването на неговото съгласие. Той биологично спасява реципиента, а духовно спасява себе си.

21) Съгласието не е нещо второстепенно, което може да се засенчва от каквато и да е друга практика (например регистриране, издаване на съответен документ и т.н.). Заявяването на съгласие трябва да бъде свободно и абсолютно съзнателно, плод на зряла мисъл. Затова добре би било то да се формулира напълно независимо от всеки друг социален акт и при наличието на правилно и безпристрастно предварително информиране.

VII. За семейното съгласие

22) Църквата, при дадени условия и по снизхождение, в перспективата на светостта на семейните отношения и на стремежа за развитие на обществените връзки, би могла да приеме и заместването на волеизявлението на донора от членове на неговото семейство, разбира се, при условие, че това не противоречи на неговата воля. Грижата за домашните е израз на вярата (I Тим. 5:8), а естествените ни задължения към тях са доказателство за свещените семейни права.

За членовете на семейството животът на донора и ценността на неговото тяло могат да имат по-голяма стойност, отколкото за него самия. При дадеността на любовта, решението за даряване на чуждо тяло може да се окаже по-трудно от това за даряване на нашето собствено тяло. В този смисъл действителният донор е семейството.

23) Понеже в обществото и епохата ни се случва интереси от всякакъв вид, особено икономически, често да се намесят по скверен начин дори и в свещеността на семейните връзки, законът би трябвало да предвиди мерки за избягването на всяко съмнение за комерсиализация на трансплантациите от страна на членове на семейството.

24) Добре би било чрез някаква процедура на подписано съгласие донорът да може да отстъпи предварително правото на членовете на неговото семейство да разполагат с тялото му.

VIII. Резервираността на Църквата

25) Поради развитието на научното общуване и информираност (глобалната интернет мрежа, съхраняване на електронни архиви с широк спектър от данни и ограничена възможност за контрол и т.н.) и при, от една страна, явната духовна оскъдица на съвременното общество, а от друга, реалната възможност да се

стигне до злоупотреба, експлоатация или дори жертване на трансплантациите на олтара на големи икономически интереси, Църквата е длъжна да защитава институцията на донорството, нейната практика и свързаните с нея лица от евентуално оскверняване (принудителна диагноза или прибързаност в спазването на критериите за мозъчна смърт, комерсиализация или сделка от какъвто и да било вид по отношение на даряването на органи, избор на реципиенти на основата на расистки критерии, нарушаване на реда на чакане и т.н.).

26) За избягване на нарушаване на реда на чакане, трябва да се направи архив на записаните донори на електронна основа, който да се контролира от безупречно функциониращ централен механизъм.

27) Тъй като за да защити трансплантациите от опасността на комерсиалната сделка, международното и гръцкото законодателство налагат анонимност на реципиента и на донора и забраняват даряването на органи на определено от донора близко или роднинско лице (с изключение на трансплантациите на бъбреци от живи донори), тази анонимност не е задължително в противоречие с етиката на Православната Христова Църква.

28) Църквата не може да се съгласи с взимането на органите на бебе с вроден аненцефалит, въпреки че такива донори са много редки, което ограничава надеждите на реципиентите-бебета. При бебетата с аненцефалит липсва мозъчен ствол и те не са мозъчно мъртви, но тъй като нямат съзнание, то не съществува и възможност за съгласие, от което естествено следва, че никой не може да ги "подразбира". Това създава законово препятствие за взимането на органите. Затова обществото трябва да отхвърли всяко утилитарно отношение към тези новородени. Нуждата от уважение към тях не оставя никаква възможност тяхното преминаване през този свят да бъде напълно изкористено.

29) Специалната синодална комисия по биоетика си запазва правото в подходящо време да изложи своята позиция и мнение във връзка с възможното използване на изкуствени органи или на ксенотрансплантации (генетично модифицирани транспланти от животни), както и на продукти на клонирането, тъй като до момента изследователската работа не е представила ясни резултати и развитието ѝ не се оповестява в публичното пространство.

30) Поради разпуснатата международна етика спрямо евтаназията и позицията за нейното законодателно гарантиране, съществува опасност в близко бъдеще трансплантациите да се свържат с евтаназията. Тогава лицата, които избират този начин за прекратяване на живота, вероятно ще бъдат направени и донори на органи. Това е още една причина, поради която законодателството за трансплантациите трябва неизбежно да съдържа висок морален фундамент.

IX. Критики към новия Закон за трансплантациите

Въпреки че Църквата прие идеята за трансплантациите, тя не може да се съгласи с последното им законодателно гарантиране в нашата страна, което е завладяно от изкористено разбиране и тесен рационализъм. Единственият начин за защита на нравствеността и предотвратяване на евентуалната злоупотреба с трансплантациите е съответното законодателство да бъде ясно, добре проучено и морално, а не утилитарно.

31) В гласувания Закон законодателят тълкува “не възразяването” на членовете на семейството като съгласие на донора (чл. 12, ал. 4). Органите се взимат не когато близките са съгласни, а когато те “не възразяват”. Не е възможно трансплантациите да се крепят на едното “не възразяване”, дори и на семейството, и то в момент, когато всички се борим за съгласието на самия донор.

32) В такъв случай липсата или не откриването на семейството ще бъде възможно да се тълкува като “не възразяване”. Следователно всеки мозъчно мъртъв чужд гражданин, всеки влязъл в страната по контрабандни канали, всеки непознат и изоставен, всеки ром и т.н., т.е. хора, чиито брой изобщо не е изяснен, и чиито роднини или не се намират в Гърция, или не е лесно да бъдат намерени – и така, който от тях се окаже сам в болница след автомобилна катастрофа, останала неизвестна за близките му ще трябва да се счита автоматично за донор. Трябва ли в нещастieto на самотата им да прибавяме и своеволното взимане на техните органи? Законът за “не възразяването” е изнудване на човешкото съзнание.

33) “Съгласието” няма никаква връзка с “не възразяването”. “Давам нещо мое” е напълно различно от “взимат от мен нещо, което ми принадлежи”. Във втория случай волята на държавата и обществото замества благото на изразяването на собствената воля.

34) Държавата няма никакво право да навлиза в сферата на личния живот на гражданите. Такова действие противоречи на член 2, ал. 1 (за уважението и защитата на човешкото достойнство) и член 5, ал. 1 (за свободата на развитие на индивидуалната личност) на Конституцията.

35) Също така не е възможно да се задължи гражданинът да изказва мнение без да се гарантира правото му да не изразява такова. Какви ще са последствията, ако гражданинът откаже да изрази волята си?

36) Заместването на понятието “мозъчна смърт” със “смърт на мозъчния ствол” се приема за медицински съмнително и нравствено подозрително. Потвърждаването на спирането на функциите не само на мозъчния ствол, а и на мозъчната кора, потвърждава необратимото прекъсване на всички мозъчни

функции и затова е задължително.

37) Задължителното по закона спиране на изкуственото поддържане на дишането в случай на мозъчна смърт на човека, който не е донор (чл. 12, ал. 6) е духовно и нравствено неприемливо. Законът трябва да даде гаранции и да не наказва лекаря, който по морални съображения не желае да изключи механичното дишане (чл. 20, ал.1).

38) Нежеланието на близките да се съгласят с даряването на тялото поради лични, емоционални или дори философски причини трябва да се приема с абсолютно уважение, а не да се преодолява насилствено чрез заплахата за изключване на изкуственото поддържане (чл. 12, ал. 6).

Х. Пастирските възможности на Църквата

39) Въз основа на гореизложените принципи Църквата е длъжна да се бори за утвърждаване на нейните принципи и на позитивното ѝ влияние върху трансплантационната политика; нещо повече, тя трябва да утвърди духовна традиция по отношение на трансплантациите, насочена към потребността от даряване на органи. По такъв начин осигуряването на органи и развитието на трансплантациите ще бъде резултат от естествен процес, а не от предварително заложен цел.

40) Църквата може да организира образователни програми за донори, целящи изграждането на важни добродетели у нейните верни (памет за смъртта, себеотдаване, жертвено съзнание и др.). Така тя по съвременен начин ще даде на обществото свидетелство за естеството на нейния характер.

41) Църквата не превръща истината в жертва, нито налага подчинение на личността. Тя благославя всеки, който има желание да стане донор. А ако за някого е трудно да приеме подобно нещо, тя се отнася с разбиране към него/нея. Това е защита на личността. В своя дух тя не е отдадена на потребността от трансплантации, тя е в служба на уважението към личността, и то на личността като донор.

42) Църквата също така уважава и напълно разбира естественото желание на онези болни, които чрез трансплантациите искат да продължат времето на биологичния си живот, като вярва, че този факт би могъл да допринесе за духовното им изграждане и постигането на екзистенциалните им цели.

43) Поради духовното измерение, което има даряването на тялото, преди това да стане, добре би било свещеникът на болницата да прочете една подходяща молитва и да извърши някакво действие на освещаване (помазване с елей, прекръстване и т.н.).

44) Духовно ориентирано просвещаване би могло да се проведе и за възпитанието и подготовката на реципиента, така че той да не се чувства само като понятен приемник на една трансплантация, а като благословен получател на любовта на някой непознат събрат и на благодатта Божия.

45) В заключение, пастирското служение на Църквата, насочено към донорите, към реципиентите и към лекарите, трябва да бъде такова, че по всички тези начини да се прослави Бога и да се изграждат духовно хората, а болестта и продължаването на живота да са предпоставка за изпълняване на дълбоката цел на човешкия живот.

XI. Планираните проекти на Църквата

46) Широко разпространено е убеждението, че нашата Църква има важна роля за развитието на трансплантациите в Гърция. Трансплантациите са един от малкото фактори, за които държавата има пряка нужда от Църквата. Това се явява източник на съществени права и големи задължения за Еладската Църква.

47) Предвид факта, че трансплантациите лесно водят до злоупотреби и потъпкване на фундаментални етически принципи и добродетели, а също и отчитайки съществените различия в характера и подходите на църковното и светското възприемане на проблема, Църквата много внимателно обмисля своите действия и е пестелива в своите думи.

48) В своето сътрудничество с държавата Църквата поставя определени условия и с това декларира разграничаването си от светските решения и действия, които по дух и по цел имат съвършено различен характер. Единствено по свое собствено желание Църквата може да приеме идеята за определяне ден за донори или кампания за насърчаване на трансплантациите, целяща събирането на максимален брой органи, и то при условие, че тя ще има гарантирано уважение на своите принципи и позиции.

49) Липсата на официална позиция от страна на Църквата по отношение на този проблем доведе до безпринципно приемане или отхвърляне на трансплантациите от страна както на компетентни, така и на некомпетентни членове на църковното тяло. Това породило объркване, понякога и разединение, между верните и богословските среди.

На настоящия етап и в контекста на гореизложените богословски принципи Църквата заявява ясно, но без да се налага, че може да приеме идеята за трансплантациите и те да бъдат част от нейното пастирско служение, както и средство за предаване на нейния дух и характер.

След това Църквата ще предизвика диалог чрез мероприятия за осведомяване в своето лоно (духовни семинари, беседи и т.н.), като ще се

постарае да развие дух на разбиране, съгласие и широко приемане на нейните основни богословски позиции в тялото на вярващите, така че да се заличи всеки неоправдан негативизъм към тях.

Третата стъпка ще бъде издаването и разпространението на информационни и тълкувателни издания на нейните позиции и организирането на големи открити обществени мероприятия, на които Църквата ще прогласи своето мнение на нашето общество.

Последна стъпка ще бъде издаването на синодално послание, което ще изрази в резюме църковните позиции и предложения и ясно ще формулира очертанията и практиката на православната християнска етика по въпроса за трансплантациите.

50) Църквата разграничава своята позиция от позициите, залегнали в новия закон, без неприязън, но ясно и убедено, така че да не компрометира въпроса за трансплантациите и същевременно да не подценява тежестта на своето мнение. Същевременно тя е обнародвала мнението си по въпросите, по които запазва своята резервираност и отправя възражения. Също така, тя запазва готовността си за преки действия в рамките на закона и да изисква промени и законодателни подобрения, които ще удовлетворят принципите на нейната логика и ще разрешат същностно въпроса за нейната подкрепа.

51) Необходимо условие за сътрудничеството между Църква и държава е последната да осъзнае, че е натоварена с огромно задължение да защитава трансплантациите законодателно и практически от всеки вид неморалност, изкористяване и финансова експлоатация и да осигури научна пълнота, информираност и подготовката на компетентните медици и власти. По този начин донорът няма да изпада в положение на жертва на низки интереси, на порочността и на нравствената стерилност на научното лекомислие.

52) Нещо повече, медицинската общност и държавата трябва да подкрепят налагането и законодателното гарантиране на точните критерии за “мозъчна смърт” и да контролират строго дословното им спазване.

53) Също така е нужно да се основат авторитетни и достойни за доверие трансплантационни центрове с адекватно научно и технологично оборудване, така че взимането на органите на донора и впоследствие трансплантацията в подходящ реципиент да става с най-високия възможен процент успешност и по-малко загуби.

54) Църквата ще се погрижи нейни представители да участват в научните медицински конгреси по въпросите на трансплантациите, като по този начин едновременно ще развива познанията си и ще популяризира своите принципи.

55) Накрая, ролята и представителството на Църквата в Националния съвет по трансплантациите – доколкото той продължава да съществува – и в учредяващата се Национална трансплантационна организация (НТО) трябва да бъде централна (основополагаща) и ефективна, а не фиктивна и второстепенна. Целта на Църквата е трансплантационните центрове да работят в максимално възможна степен въз основа на нейните принципи за свобода на личността и уважение и любов към нея.

Превод: Владимир Петров.